

ระลึกถึงศาสตราจารย์กิตติคุณ แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค

ศาสตราจารย์กิตติคุณ แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค

ศาสตราจารย์ แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค หรือ “อาจารย์หมอใหญ่” ของผู้ที่คุ้นเคยและบรรดาศิษย์ นับเป็นอาจารย์รุ่นแรกของพวกเรานับตั้งแต่ที่มีการก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ซึ่งในสมัยแรกอยู่ในสังกัดของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และต่อมาได้เปลี่ยนเป็นคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยท่านเป็นผู้หนึ่งที่ริเริ่มในการวางรากฐานและพัฒนาวิชารังสีวิทยาในประเทศไทย จนกระทั่งมีความเจริญก้าวหน้ามาถึงปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค เป็นธิดาคณิกาใหญ่ของพลตรี พระยาสุรวงศ์ วิวัฒน์

(เด็ยม บุนนาค) ท.จ.ว., ม.ว.ม., ป.ช. สมุหพระราชมณฑลเชียรกับหม่อมหลวงวงศ์ สุรวงศ์ วิวัฒน์ ต.จ. (ราชสกุลจักรกุล) เกิดเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2451 ท่านสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 8 จากโรงเรียนเซนต์โยเซฟ คอนเวนต์ ต่อมาได้รับ พระราชทานทุนส่วนพระองค์ของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า เพื่อเดินทางไปศึกษาวิชาแพทย์ ณ University of the Philippines และได้รับปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตในปี พ.ศ. 2479 หลังจากนั้นท่านได้กลับมาเป็นแพทย์ประจำ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย โดยปฏิบัติงานในตำแหน่งศัลยแพทย์ จนกระทั่งในระหว่าง ปี พ.ศ. 2481 – พ.ศ. 2482 ท่านก็ได้รับทุน Alexander von

Humboldt เพื่อเดินทางไปศึกษาวิชารังสีวิทยากับ Professor Werner Knothe และ Professor Frikon เมืองเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี เมื่อท่านเดินทางกลับมาประเทศไทย จึงได้ปฏิบัติงานในตำแหน่งรังสีแพทย์ประจำโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย

ในส่วนของงานทางด้านรังสีวิทยาในระยะแรก ๆ ก่อนหน้านั้น โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ได้เชิญศาสตราจารย์ หลวงพิณพาทย์พิทยาเกท ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญ “แพทย์ผู้ตรวจทางแสงรังสี” มาเป็นที่ปรึกษา กิตติมศักดิ์ และเรียก หน่วยงานนี้ว่า “หมวดแสงรังสี” ซึ่งในขณะนั้นมีเครื่องถ่ายภาพรังสี เพื่อการวินิจฉัยโรค โดยเป็นเครื่องขนาดเล็ก ต่อมาในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2484 หน่วยแพทย์ของกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาใช้โรงพยาบาลของสภากาชาดไทย และใช้เครื่องเอกซเรย์ของ “หมวดแสงรังสี” ในการตรวจวินิจฉัยผู้ป่วย ต่อมาเมื่อหน่วยแพทย์ของกองทัพอังกฤษและอินเดียเข้ามาแทนที่ในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จึงได้มีเครื่องเอกซเรย์ซึ่งใช้ช่วยในการสืบสวนกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในปี พ.ศ. 2489

เมื่อมีการก่อตั้งคณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2490 ท่านก็ได้มาเป็นอาจารย์ทำการสอนนักศึกษาแพทย์ตั้งแต่นั้นแรก โดยได้เปลี่ยนชื่อหน่วยงานเป็น “แผนกรังสีวิทยา” ในปี พ.ศ. 2495 ศาสตราจารย์แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค ได้รับทุนขององค์การ MSA (Mutual Security Agency) เพื่อเดินทางไปศึกษาและปฏิบัติงานที่โรงพยาบาล Delleve เมืองนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลา 1 ปี ซึ่งท่านสอบได้ประกาศนียบัตรเป็นผู้เชี่ยวชาญทางรังสีวิทยา (Diplomate of the American Board of Radiology) และเป็นสมาชิกของ The American College of Radiology เมื่อท่านเดินทางกลับมาประเทศไทย โดยความร่วมมือจากองค์การ MSA แผนกรังสีวิทยา จึงได้มีเครื่องมือที่ได้มาตรฐานสำหรับการตรวจทางรังสีวิทยาคือ เครื่อง General Electric Maxicon 300 และท่านเป็นคนแรกที่ได้นำวิธีการตรวจทางระบบทางเดิน

อาหารโดยการถ่ายภาพ Fluoroscopy และการถ่ายภาพรังสีด้วย Spot film มาใช้ในประเทศไทย พร้อม ๆ กับวิธีการตรวจถุงน้ำดีโดยใช้สารทึบแสง ในปี พ.ศ. 2503 ท่านได้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกรังสีวิทยาสืบต่อจากศาสตราจารย์ หลวงพิณพาทย์พิทยาเกท และในปี พ.ศ. 2508 ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์ในวิชารังสีวิทยา และปฏิบัติงานตลอดมาจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ ในปี พ.ศ. 2511

ศาสตราจารย์ แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถอย่างมาก ในทางวิชาการ ประกอบกับเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์อันกว้างไกล และมีความคิดก้าวหน้า ท่านจึงได้จัดเตรียมบุคลากรที่จะมาดำเนินงานเป็นรังสีแพทย์และอาจารย์ผู้สอนเฉพาะทางรังสีวิทยาสาขาต่าง ๆ โดยท่านได้ให้การสนับสนุน แนะนำ เพื่อให้บุคลากรเหล่านั้นมีโอกาสศึกษา ฝึกอบรม และดูงาน ในสถานที่ที่เหมาะสม อีกทั้งยังได้จัดหาผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเพื่อให้มา เป็นที่ปรึกษาและช่วยกิจการ บางอย่าง ทำให้มีการขยายอัตรากำลังของบุคลากรด้านรังสีแพทย์และเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ของแผนกรังสีวิทยา ซึ่งทำให้สามารถปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ได้ทุกสาขาวิชา สำหรับในด้านเครื่องมือ วัสดุ และอุปกรณ์ทางรังสีวิทยาก็สามารถดำเนินงานอยู่ได้ด้วยตัวเอง ทั้งยังได้พยายามจัดหาเครื่องมือจากภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งการระดมเงินทุนจากผู้มีจิตศรัทธาที่นำมาบริจาค เพื่อใช้ในการขยายงานทั้งในด้านเครื่องมือและอาคารสถานที่ ออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และมีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น และแม้ว่าบางครั้งท่านจะต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย แต่ท่านก็ได้ท้อถอยแต่อย่างใด ดังเช่นในขณะที่ยังไม่มีเครื่องเปลี่ยนฟิล์มอัตโนมัติ สำหรับการตรวจทางรังสีของระบบหลอดเลือดและประสาทรังสีวิทยา (Vascular Radiology และ Neuroradiology) ท่านก็ได้ดัดแปลงใช้เครื่องมือที่ทำในประเทศไทยอย่างง่าย ๆ โดยการใช้น้ำมันก๊าดฟิล์มออกทีลและแผ่นเพื่อให้ได้จังหวะกับการถ่ายภาพเอกซเรย์ ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้แผนกรังสีวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

กลายเป็นสถาบันชั้นนำของประเทศในด้านการทำการตรวจพิเศษต่าง ๆ ทางรังสีวิทยาและมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยซึ่งได้เริ่มใช้เป็นที่แรกในประเทศไทย หลายอย่าง ซึ่งนอกเหนือไปจาก Fluoroscopy และ Spot film แล้วยังมี Tomography เครื่องเปลี่ยนฟิล์มเร็วอัตโนมัติ และเครื่องล้างฟิล์มอัตโนมัติ ตลอดจนการใช้ Image intensifier กับโทรทัศน์ และ Video recorder สำหรับผลงานที่ท่านได้เริ่มทำและมีส่วนสนับสนุนให้เกิดขึ้นในทางรังสีวิทยาวินิจฉัย ได้แก่

- o Peripheral Angiography ในปี พ.ศ. 2493
- o Cerebral Angiography และ Air Studies ในปี พ.ศ. 2495
- o Intravenous Cholecystocholangiography ในปี พ.ศ. 2497
- o Percutaneous Splenoportography ในปี พ.ศ. 2498
- o Translumbal Aortography ในปี พ.ศ. 2498
- o Angiocardiography ในปี พ.ศ. 2499
- o Selective Angiography และ Lymphangiography ในปี พ.ศ. 2506

สำหรับงานทางด้านรังสีรักษาในระยะแรก ท่านได้เริ่มงานด้านนี้โดยการใช้อัลตราไวโอเลตและ Orthovoltage External radiation ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 ก็ได้รับบริจาคเครื่อง Cobalt จากสหประชาชาติ และสภาเสี้ยววงเดือนแดงของสหภาพสาธารณรัฐสังคมนิยมโซเวียต ทำให้แผนกรังสีวิทยา โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ เป็นสถาบันแห่งแรกในประเทศไทย ที่ได้ให้การรักษารังสีด้วย Cobalt Teletherapy และในปี พ.ศ. 2508 ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลประเทศแคนาดา ซึ่งได้มอบเครื่อง Cobalt Teletherapy "Theratron 80" ให้เพื่อใช้ในการรักษาผู้ป่วยโรคมะเร็ง สำหรับงานทางด้านบุคลากร ท่านได้ให้การสนับสนุนอาจารย์หลายท่านในการเดินทางไปศึกษาวิชาการต่างประเทศ และกลับมาขยายงานทางด้านรังสีรักษาให้เจริญมากยิ่งขึ้นจนจบจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2502 ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มจัดตั้งหน่วยไอโซโทปส์ขึ้น โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การ International Atomic Energy Agency (IAEA) ซึ่งได้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญมาช่วยให้คำแนะนำ เครื่องมือ ที่ใช้ใน ระยะแรก โดยเป็นเครื่องมือที่ได้จากการบริจาค ทั้งนี้งานในระยะแรกได้แก่ งานด้าน Thyroid gland ทั้งการวินิจฉัย และรักษาโรค การใช้สารกัมมันตรังสีฟอสฟอรัสแยก ระหว่าง malignant และ benign effusions การหา extracellular fluid และการรักษาโรคมะเร็งด้วยสารกัมมันตรังสี เป็นต้น ในระยะต่อมาก็ได้มีการขยายงานทั้งเครื่องมือสถานที่และบุคลากรเพิ่มมากขึ้น และได้มีการริเริ่มงาน Radioimmunoassay ในปี พ.ศ. 2511 ผลจากการดำริและจัดตั้งหน่วยนี้ของศาสตราจารย์ แพทย์หญิงคุณตวัน สุรวงศ์ บุณนาค ได้ทำให้งานทางด้านเวชศาสตร์นิวเคลียร์ของโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ อยู่ในระดับมาตรฐานของโลกและมีความเจริญรุ่งเรืองรวดเร็ว หน้าที่อยู่ในระดับผู้นำในปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2508 ท่านได้เริ่มงานใหม่ทางด้าน Radiation physics โดยได้รับความร่วมมือจากองค์การ International Atomic Energy Agency (IAEA) ซึ่งได้จัดส่งผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้และฝึกอบรมแก่แพทย์และนักฟิสิกส์ในการใช้รังสีบำบัดโรคมะเร็ง ซึ่งนับว่าเป็นความก้าวหน้าที่สำคัญอย่างยิ่ง ตลอดระยะเวลาที่ศาสตราจารย์ แพทย์หญิงคุณตวัน สุรวงศ์ บุณนาค ได้บริหารงานของแผนก ฯ ท่านเป็นผู้ที่มีความตั้งใจ ความรัก เอาใจใส่ และมีความเมตตากรุณาต่อผู้ใต้บังคับบัญชา อีกทั้งยังให้ความช่วยเหลือและแนะนำ ด้วยดีมาโดยตลอด ทำให้ท่านเป็นที่รักใคร่ของผู้ที่ได้มีโอกาสปฏิบัติงานร่วมกับท่านทุกคน

ในด้านการเรียนการสอนศาสตราจารย์แพทย์หญิงคุณตวัน สุรวงศ์ บุณนาค นับได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถอันยอดเยี่ยม ยิ่งไปกว่านั้นท่านยังเป็นอาจารย์ที่มีความรักเอ็นดูต่อศิษย์ด้วยการ ให้ความรู้ และสั่งสอน อบรมทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และความรู้วิชารังสีวิทยาแก่ศิษย์จำนวนมาก อันได้แก่นิสิต

แพทย์ตั้งแต่รุ่นแรก ครอบงำงานเกษียณอายุราชการ แพทย์ประจำบ้านรังสีวิทยา แพทย์ประจำบ้าน และแพทย์สาขาอื่น ๆ รวมทั้งนักศึกษา คณะสัตวแพทยศาสตร์ คณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ นักศึกษาวิทยาลัยพยาบาล สภากาชาดไทย และเจ้าหน้าที่รังสีเทคนิค ซึ่งท่านได้ถ่ายทอดวิชาความรู้อย่างละเอียดลึกซึ้งอันเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ทั้งหลายเป็นอย่างดี นอกจากนี้ท่านยังได้จัดวางหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งในระดับก่อนและหลังปริญญาเป็นที่ปรึกษาของแพทย์ในสาขาต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาได้จัดการประชุมร่วมกับแผนกต่าง ๆ เช่น Surgico – Radiology Conference โดยมีผู้สนใจและมาร่วมประชุมเป็นจำนวนมาก

นอกจากงานดังกล่าวข้างต้นแล้ว ท่านก็ยังมีส่วนทางด้านวิชาการโดยเป็นนักวิจัยหลักและผู้วิจัยร่วมอีกทั้งยังได้ให้การสนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสนใจทำการค้นคว้าและทำการวิจัย นอกจากนี้ท่านยังได้เข้าร่วมในการประชุมวิชาการทางรังสีวิทยาทั้งในและต่างประเทศ พร้อมทั้งเสนอบทความทางวิชาการหลายครั้งและยังได้เดินทางไปดูงานทางรังสีวิทยาเป็นระยะ ๆ เพื่อนำเอาความรู้ที่ได้รับมาใช้ในงาน เพื่อความก้าวหน้าและการพัฒนาทางวิชาการอย่างสม่ำเสมอ

ศาสตราจารย์ แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาค ได้ปฏิบัติงานที่สำคัญอื่น ๆ อีกหลายด้าน เช่น ได้เริ่มก่อตั้งรังสีวิทยาสมาคมแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2505 และทำงานให้กับรังสีวิทยาสมาคมตลอดมา โดยเป็นประธานแผนกวิชาการในปี พ.ศ. 2506 บรรณาธิการรังสีวิทยาสารระหว่างปี พ.ศ. 2506 – 2511 และเป็นอุปนายก รังสีวิทยาสมาคมแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2512

นอกจากนี้ท่านยังได้รับเชิญเป็นที่ปรึกษาขององค์การอนามัยโลกในด้าน Medical Radiation Physics ระหว่างปี พ.ศ. 2510 – 2520 รวมถึงการได้ปฏิบัติงานเพื่อสาธารณประโยชน์อีกมากมาย เช่น ดำรงตำแหน่งรองผู้อำนวยการโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ในช่วงระหว่าง ปี พ.ศ. 2503 – 2512 ดำรงตำแหน่งกรรมการเจ้าหน้าที่สภากาชาดไทย ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองบรรเทาทุกข์และอนามัย สภากาชาดไทย ในช่วง

ระหว่างปี พ.ศ. 2511 – 2523 รวมถึงเมื่อคราวที่สันนิบาตสภากาชาดไทยได้จัด “Asian Red Cross Institute on Community Welfare Work” ขึ้นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2516 ท่านก็ได้มีบทบาทเป็น Co – Director คนหนึ่ง นอกจากนั้น ท่านยังได้มีภารกิจจัดตั้งหน่วยเอกซเรย์ที่สถานพักฟื้นสวามคณิวาส สภากาชาดไทย เมื่อปี พ.ศ. 2507 และที่สถานีกาชาด หัวหิน ท่านได้เป็นผู้แทนสภากาชาดไทยเดินทางไปร่วมประชุม ณ ต่างประเทศหลายครั้ง และยังเป็นผู้ประสานงานกับ ก.ร.ป. กลาง ในการจัดตั้งหน่วยเอกซเรย์เคลื่อนที่เพื่อการพัฒนาชนบท ในปี พ.ศ. 2510 และช่วยในโครงการพัฒนา เครื่องถ่ายเอกซเรย์เคลื่อนที่สำหรับใช้ในชนบทขององค์การอนามัยโลกในปี พ.ศ. 2510 ด้วยความเฉลียวฉลาดประกอบกับความรู้ความสามารถและความชำนาญพิเศษทางรังสีวิทยา ดังผลงานที่ปรากฏ ท่านได้นำชื่อเสียงมาสู่คณะและมหาวิทยาลัย จากความเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้ ศาสตราจารย์แพทย์หญิง คุณตวัน สุรวงศ์ บุนนาคเป็นที่รักและเคารพอย่างสูงสำหรับบรรดาศิษย์ ในส่วนผู้ที่ได้รู้จัก ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศก็ได้ให้ความรักและยกย่องนับถือ และในปี พ.ศ. 2503 ท่านก็ได้รับพระราชทานปริญญาแพทยศาสตรดุษฎีบัณฑิตของมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ ท่านได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ทูตียจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2521 และทวีติยาภรณ์ช้างเผือก เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2523 นับเป็นเกียรติประวัติอย่างสูงในชีวิตของท่าน แม้เมื่อท่านเกษียณอายุราชการแล้วท่านก็ยังคงให้ความช่วยเหลือเป็นที่ปรึกษางานทางด้านรังสีวิทยาและได้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ กิตติคุณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ. 2524

เอกสารอ้างอิง

1. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะแพทยศาสตร์ ภาควิชารังสีวิทยา ฝ่ายรังสีวิทยา; โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย. 100 ปี แสงรัศมี 100 ปี รังสีวิทยา จุฬาฯ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; 2557. หน้า 16-9.